

УДК 378.147. 88; 81

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Наталія Саприкіна

*Бердянський державний педагогічний університет,
кафедра теорії та методики навчання мов,
вул. Горького, 19, корпус 5-б, ауд. 202,
Бердянськ, Запорізька обл., 71100, Україна,
тел.: (06153) 70929*

Досліджено проблему формування креативних здібностей студентів-філологів під час науково-дослідної роботи, аналізуються психолого-педагогічні умови її успішної організації, форми науково-дослідної діяльності студентів та етапи оволодіння креативними здібностями.

Ключові слова: креативні здібності, науково-дослідна робота студентів-філологів, напрямки та форми наукової роботи, шляхи формування креативних здібностей.

На сучасному етапі розвитку освіти все актуальніше постає питання підготовки молодих кадрів. Формування нової людини як спеціаліста передбачає гармонійне поєднання особистісних якостей з розвитком професійних, що є вимогою сучасного суспільства.

З огляду на те, що підготовка студентів-філологів здійснюється у традиційній освітній парадигмі, спрямованій на передачу та засвоєння наукової теорії, особливого значення набуває рівень сформованості творчих здібностей випускника педагогічного закладу. Насамперед, це зумовлено професійними вимогами та специфікою викладання предмета, адже тільки креативний педагог може виховувати творчу особистість, створювати та ефективно застосовувати інноваційні наукові доробки, використовувати свої знання та змінювати власну діяльність у будь-яких життєвих ситуаціях.

Національна Доктрина розвитку освіти [8] надає важливого значення формуванню у студентів "...сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання". Вона засвідчує виняткову необхідність підготовки майбутніх спеціалістів, які можуть самостійно, цілеспрямовано й відповідально навчатися, здатні реалізовувати себе в умовах динамічного розвитку світу, до творчої праці та професійного розвитку. Пріоритетним напрямком розвитку сучасної освіти є створення у вищому навчальному закладі сприятливих умов для формування творчої особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконалення як під час навчання у вищій школі, так і в подальшій професійній діяльності.

Проблему креативності, творчої особистості розглядали як вітчизняні (Д. Богоявленська, А. Брушлинський, Н. Вишнякова, М. Каган, Я. Пономарьов, І. Стрелкова та інші), так і зарубіжні дослідники (Г. Айзенк, Ф. Баррон, Д. Гілфорд, Е. Торренс, М. Уоллах, Е. Шехтель та інші). Так, предметом досліджень І. Білохвостикової, І. Ковальнової, О. Якуби є питання людської активності в творчому процесі, соціально-психологічні основи творчості. Етапи творчого процесу цікавили Ж. Адамара, А. Пуанкаре,

В. Шинкаренка, механізми творчості – А. Брушлинського, Л. Говорова, Ю. Самаріна, О. Тихомирова.

Творчість студента є однією з найважливіших умов становлення майбутнього фахівця. Це положення досліджується у працях В. Сластьоніна, Є. Шиянова. О. Морозов [7] наголошує на тому, що формування креативності студентів, їх творчих здібностей зумовлено такими значеннями: соціальним (у широкому визначенні – це формування нового типу особистості, здатної до створення інновацій або швидкого пристосування до них, у вузчому – підготовка сучасного педагога-новатора; науковим (є засобом пізнання творчих здібностей інтелектуальної та соціальної креативності); практичним (застосування нових технологій з метою розвитку креативності, творчих здібностей).

Багато науковців приділяли чимало уваги науково-дослідній роботі як необхідному елементу підготовки педагога (Н. Яковлева, З. Єсарєва); методам і формам залучення майбутніх фахівців до творчої навчальної діяльності (В. Андрєєв, С. Архангельський, Ю. Кулоткін).

Проблеми організації студентських досліджень висвітлено у працях І. Дагіте, М. Ковальової; місце та значення наукових досліджень студентів у системі вищої освіти – Л. Авдєєвої, Ф. Філіппова, В. Шостаковського; особливості організації науково-дослідної роботи студентів про аналізували В. Сіденко, В. Шевченко.

Огляд наукових праць дозволяє стверджувати, що сьогодні накопичено значний теоретичний матеріал щодо застосування нових технологій з метою розвитку креативності, творчого потенціалу майбутніх фахівців засобами науково-дослідної роботи. Проте недостатньо вивченими залишаються питання критеріїв і компонентів розвитку творчого потенціалу особистості студента.

Незважаючи на численні напрацювання з питань творчості, формування креативної особистості, детального вивчення вимагають деякі аспекти розвитку творчих здібностей студентів-філологів засобами науково-дослідної роботи, що вимагає теоретичного опрацювання зазначеної проблеми.

Мета статті – розкрити сутність науково-дослідної роботи, етапи, форми й умови її ефективного організації у навчальному процесі вищих закладів освіти.

Тривалий час науково-дослідну роботу вчені розглядали як особливий вид студентської діяльності, оскільки не набувала масового характеру як, наприклад, навчальна робота, не охоплювала всіх студентів ВНЗ. Тобто не кожен студент займався науково-дослідною роботою під час свого навчання, винятком було написання рефератів, курсових робіт, підготовка дипломних проектів. Реформування вищої освіти, активне входження України в Болонський процес сприяло тому, що науково-дослідна робота перестала бути елементом розвитку найздібніших студентів і перетворилася на впливовий засіб професійної підготовки майбутнього фахівця, даючи змогу кожному студенту проявити свій творчий потенціал.

Науково-дослідна робота студентів є необхідною умовою підготовки майбутніх учителів-філологів, яка сприяє розвитку творчого мислення, креативних здібностей, умінь і навичок дослідницького характеру, поглибленню знань з певного предмета.

В Енциклопедії освіти подається таке визначення поняття “науково-дослідна робота” – “...важлива складова навчального процесу, органічна складова частина освіти, базовий елемент і рушійна сила її розвитку” [5, с. 554].

Н. Погрібняк наголошує на тому, що поняття “науково-дослідна робота” передбачає два вектори: 1) озброїти студентів необхідною інформацією про дослідницьку роботу, привити їм навички такої роботи; 2) будь-яка форма дослідницької роботи здійснюється під керівництвом викладача.

Науково-дослідну роботу студентів умовно розглядають за такими напрямками:

- науково-дослідна робота у структурі навчального процесу (організація та проведення загальноуніверситетських наукових заходів, публічних читань, написання курсових робіт, рефератів, участь у науково-практичних конференціях, підготовка дипломних проектів тощо);
- науково-дослідна робота, яка проводиться поза навчальним процесом (участь у роботі проблемних груп, наукових гуртків, підготовка різноманітних дослідницьких проектів). Така робота є логічним продовженням аудиторної, сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності, творчому оволодінню знаннями, реалізації творчих здібностей.

Організація науково-дослідної роботи має на меті вирішення таких завдань, як активізація імітаційно-педагогічної діяльності студентів на заняттях, ефективний розвиток і використання наукового потенціалу кожного студента, забезпечення професіоналізації занять із сучасної української мови та літератури.

Перед початком аналізу методів розвитку творчих здібностей студентів-філологів у структурі науково-дослідної роботи маємо насамперед розкрити поняття “здібності”. Під здібностями розуміють такі “...психологічні особливості людини, від яких залежить успішність набуття, закріплення й використання на практиці знань, умінь і навичок” [2, с. 156].

Вітчизняні дослідники (Д. Богоявленська, Л. Виготський, І. Волков, О. Леонтєв, Я. Понамарьов та інші) вважають, що креативність і є творчими здібностями (можливостями) психічної діяльності особистості, характеризуючи її окремі сторони або особистість у цілому, а також результатами психічної діяльності, процесом їх створення. Дослідники наголошують на абсолютній незалежності креативних здібностей від розумових, характеризуючи перші такими ознаками: уміння виокремлювати проблему, побачити в ній якнайбільше зв'язків; гнучкість як уміння розуміти та сприймати нові погляди й думки; розширення, вихід за межі традиційного; оригінальність, що полягає у відмові від стереотипності в мисленні та діяльності тощо.

Оволодіння творчими здібностями має відбуватися у декілька етапів. Перший етап передбачає заглиблення у нелегкі питання поставленої проблеми, її логічний аналіз, усвідомлення прогалини між теоретичними знаннями, які має студент, та шляхами її практичного подолання; другий – окреслення шляхів розв'язання проблеми, що базуються не на науковому знанні, а на інтуїтивно-логічному. Цей етап, на нашу думку, має важливе значення, оскільки від того, яке розв'язання проблеми знайде студент, за допомогою яких методів, прийомів і засобів буде вирішувати проблемні ситуації, залежатиме розвиток його критичного дивергентного мислення, творчої уяви, інтелектуальних здібностей. На третьому етапі відбувається вже усвідомлене науково обґрунтоване формулювання вирішення проблеми, зокрема її словесне оформлення. Проведення роботи, аналіз отримання результатів буде логічним завершенням четвертого етапу.

Організуючи розвиток творчих здібностей студентів, слід враховувати психолого-педагогічні положення про те, що здібності особистості виявляються і формуються в діяльності; розвиток особистості не відбувається за пасивного споглядання нею навчального процесу; основним стимулом розвитку здібностей особистості, зокрема творчих, є зацікавленість. Саме тому важливого значення набуває стимулювання науково-дослідної роботи, яке вимагає використання поряд із традиційними методами викладання інноваційних: метод проблемного пошуку, дискусії, диспут, тренінг, що буде не лише сприяти активізації творчого потенціалу, виявленню творчої активності, креативних

здібностей, а й пізнавального інтересу, спонукатиме студентів до активної участі у науково-дослідній діяльності.

Ефективній організації студентської наукової діяльності буде сприяти виконання певних вимог, серед яких найголовнішими є: організація всіх форм роботи зі студентами в атмосфері партнерства, співтворчості, взаєморозуміння; кожен з видів аудиторної наукової роботи студентів має відбуватися у формі діалогу, кожен студент має право вибору, можливість відстоювати свою думку щодо тематики, проблематики, шляхів подолання поставленої проблемної ситуації, питання.

Основними формами наукової роботи студентів-філологів є:

- написання рефератів, курсових робіт;
- підготовка дипломних і магістерських проектів;
- участь у роботі проблемних груп, наукових гуртків, наукових лабораторій, проблемних майстерень, клубів тощо;
- виступ з доповіддю на конференціях, семінарах, круглих столах;
- участь у конкурсах студентських наукових робіт й олімпіадах.

О. Куцевол поділяє форми науково-дослідної роботи студентів на "...традиційні (робота наукових гуртків, виконання конкурсних робіт, участь в олімпіадах, підготовка курсових і дипломних робіт), а також сучасні форми, а саме магістерські роботи та різноманітні проекти" [4, с. 124].

Метою організації наукових гуртків є проблематика сучасної філологічної, методичної науки, необхідність заглиблення у певні її теми чи розділи, ґрунтовне опрацювання кола дискусійних питань, опанування змісту, форм, принципів і методів наукової роботи.

Робота у проблемних групах, наукових лабораторіях здійснюється під керівництвом викладача, студенти виконують критичний аналіз мовних та літературних явищ і концепцій, вчать збирати та опрацьовувати навчальний матеріал, ознайомлюються на практиці з методологією наукових досліджень. Логічним продовженням такої діяльності може стати залучення студентів до лекційної роботи з мовно-літературознавчих дисциплін: якщо студент має педагогічний інтерес, викладач може залучити його до висвітлення результатів власної наукової діяльності перед вчителями-мовниками, студентами молодших курсів у процесі лекційної чи лабораторно-практичної підготовки.

Під час роботи у філологічних і лінгводидактичних гуртках, проблемних групах студенти спрямовані на виконання завдань, які забезпечують розвиток креативних здібностей, когнітивних якостей особистості:

- вивчення мовно-літературознавчих процесів, простеження закономірностей чи відмінностей у їх розвитку;
- розробка тематичних портфоліо;
- аналіз методів і прийомів вивчення якоїсь теми чи розділу;
- проведення педагогічних експериментів над мовними та літературними явищами, виявлення зв'язку між ними;
- розробка планів-конспектів уроків, ведення термінологічних словників;
- аналіз ознак, властивостей, принципів певних явищ і процесів тощо.

Розвитку творчих здібностей, цілеспрямованості студентів буде сприяти виконання таких завдань, як розробка та проведення лінгводидактичних тестів, створення алгоритмів під час вивчення певної орфограми, дидактичні ігри, створення дидактичних матеріалів. Подібні завдання не лише слугують дидактичним цілям навчання, а й ознайомлюють майбутніх вчителів-словесників з методами, прийомами, якими мусить оволодіти кожен педагог у процесі фахової підготовки.

Під час підготовки доповідей конференцій, написання конкурсних робіт, участі в олімпіадах важливого значення набувають аудіо- та відеозаписи як ілюстрація текстового матеріалу, презентації, графічні схеми й таблиці. Студент матиме змогу повторити теоретичний матеріал, узагальнити та систематизувати отримані знання, застосувати на практиці свої креативні здібності щодо змісту й оформлення свого проекту.

У процесі підготовки мультимедійних проектів викладач повинен мати на увазі той факт, що сучасні молоді люди значно краще обізнані з комп'ютерними технологіями, проте не мають необхідних знань у методичних науках. Завдання, які ставить перед студентами викладач не повинні бути надзвичайно складними, об'ємними, перенасиченими теоретичними відомостями.

Написання рефератів, підготовка курсових робіт, дипломних і магістерських проектів також активно сприяє розвитку творчих здібностей майбутніх учителів-словесників. На відміну від курсових робіт, де теми можуть бути обмежені вимогами навчальної дисципліни, дипломні та магістерські роботи передбачають можливість самостійного обрання теми залежно від індивідуальних бажань, навчальних зацікавлень студента у галузі мовної чи літературної науки. Складання змісту, списку джерел, підхід до вирішення поставлених у роботі завдань сприятиме формуванню й реалізації творчих здібностей, стимулюванню потреби у творчому оволодінні знаннями, активізації навчально-пізнавальної діяльності.

Виконання завдань експериментального характеру, проведенню спостережень буде сприяти педагогічна практика, під час якої студенти мають змогу втілити свої наукові досягнення, застосувати свої творчі здібності не лише у навчальній діяльності, а й у виховній роботі (підготовка й проведення виховних заходів, класних годин тощо).

Дієвість усіх форм науково-дослідної діяльності залежить не тільки від орієнтації викладачів у виборі нових форм і методів на піднесення пізнавальної активності студентів, на розвиток у них творчого мислення, на творчу співдружність, взаємопартнерство між викладачами і студентами у розв'язанні науково-дослідних завдань; створення таких психолого-педагогічних умов, за яких студент має змогу для викладу своїх думок, коментарів, задумів наукової діяльності, що сприятиме розвитку самостійних творчих пошуків, а й активного використання навчально-допоміжної матеріальної бази університетів, чіткість, конкретність вимог до наукових занять студентів, результатів їх роботи тощо.

Отже, науково-дослідна робота є невід'ємною частиною підготовки майбутніх фахівців до професійної творчої діяльності. За умови використання різноманітних методів роботи, нетрадиційного підходу до розробки й виконання проблемно-пошукових дослідницьких завдань, їх різноманітності, означений вид роботи озброює студента методами, прийомами й навичками індивідуальної та колективної роботи, сприяє розвитку творчих здібностей, самостійності, активізації навчально-пізнавальної діяльності, творчого мислення, дослідницьких навичок студентів, розвиває наукову інтуїцію, творчий підхід до сприйняття знань і практичного їх застосування під час вирішення поставленої проблеми.

У ході виконання науково-дослідних робіт у студентів формуються творчі здібності: досліджувати, виробляти нові знання, аналізувати нову інформацію, створювати і перевіряти власні гіпотези тощо.

Організацію науково-дослідної роботи студентів варто проводити з урахуванням принципів наступності й перспективності, тобто залучати студентів до наукової діяльності варто ще з перших курсів, що допоможе їм знайти своє місце у подальшій дослідницькій роботі. При цьому дуже важливо починати свою наукову діяльність з простих форм, поступово переходячи до більш складних, що дозволить майбутньому словеснику

гармонійно розвиватися, поглиблюючи знання, удосконалюючи свої уміння й навички дослідницького характеру.

Перспективи подальших пошуків полягають у розширенні й удосконаленні завдань, форм науково-дослідної роботи студентів. Подальшого дослідження потребують питання стимулювання студентів до здійснення науково-дослідної роботи; необхідність виявлення критеріїв для виміру рівня розвитку творчого потенціалу, творчих умінь, навичок, здібностей особистості студента, що формується засобами науково-дослідної роботи.

1. *Артемова О. І.* Креативність як засіб розвитку мовлення учнів // Науково-практичний журнал "Еврика". № 1. 1998. С. 59-61.

2. *Богоявленская Д. Б.* Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. М. : Академия, 2002. 320с.

3. *Князян М. О.* Педагогічні засади формування дослідницької спрямованості особистості студента // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр. Одеса, 2002. Вип. 11-12. С. 129-136.

4. *Куцевол О. М.* Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури / О. М. Куцевол. Вінниця: Глобус-прес, 2006. 348 с.

5. *Микитюк О. М.* Науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах // Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; відповід. ред. В. Г. Кремень]. К.: Юрінком Інтер, 2008. С.432.

6. *Микитюк О. М.* Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України : [монографія] / О. М. Микитюк. Харків: ОВС, 2001. 256 с.

7. *Морозов А. В.* Формирование креативности педагога в условиях непрерывного образования / А. В. Морозов. М. : Изд-во ИГУМО, 2003. 192 с.

8. Національна доктрина розвитку освіти / Сайт Міністерства освіти і науки України. Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/laws/Ukaz_Pr_347.doc

RESEARCH WORK AS A MEANS OF CREATIVE ABILITIES STUDENTS OF PHILOLOGISTS

Natalia Saprykina

*Berdiansk State Pedagogical University,
The Chair of theory and methods of languages teaching,
19, Gorky Str., room 5b202,
Berdiansk, Zaporizhzhia region, 71100 Ukraine,
phone: (06153) 70929*

The article deals with the problem of forming creative abilities of students at the research work, the analysis the psychological and pedagogical conditions for its successful organization, forms the research activities of students and stages of formation creative abilities.

Key words: creative ability, scientific-research work of students philologists, directions and forms of scientific work, ways of forming creative abilities.

**НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ РАБОТА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ
КРЕАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ****Наталья Сапрыкина**

*Бердянский государственный педагогический университет,
кафедра теории и методики обучения языкам,
ул. Горького, 19, корпус 5-б, ауд. 202,
Бердянск, Запорожская обл., 71100, Украина,
тел.: (06153) 70929*

В статье исследуется проблема формирования креативных способностей студентов-филологов в процессе научно-исследовательской работы, анализируются психолого-педагогические условия ее успешной организации, формы научно-исследовательской деятельности студентов и этапы овладения креативными способностями.

Ключевые слова: креативные способности, научно-исследовательская работа студентов-филологов, направления и формы научной работы, пути формирования креативных способностей.

Стаття надійшла до редколегії 15.12. 2009

Прийнята до друку 20. 01. 2010